

Knjižnice na podružničnih šolah: vpogled v dostopnost knjižnične dejavnosti na podeželju

Libraries of the primary school branches: an insight into the accessibility of library activities in rural areas

Eva Kodrič-Dačić

Oddano: 31. 5. 2020 – Sprejeto: 16. 8. 2021

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 *Original scientific article*

UDK 373.3:027.8

<https://doi.org/10.55741/knj.65.3-4.2>

Izvelek

Članek predstavlja analize, ki na posameznih področjih razkrivajo možnosti dostopa učencev do knjižničnega gradiva, in tako poskuša odgovoriti na vprašanje, ali imajo učenci, ki se šolajo na podeželju, enake materialne pogoje, kot tisti, ki obiskujejo osnovne šole v mestnem okolju. Pri tem predstavlja podatke o pokritosti slovenskih naselij s knjižnicami, analizo oddaljenosti šol od splošnih knjižnic ter podatke o knjižnicah podružnic osnovnih šol. Ti so bili prvič zbrani s statističnimi meritvami dejavnosti šolskih knjižnic v letu 2019/20. Ker predstavljajo šolske knjižnice učencem podeželskih šol pogosto edino možnost za dostop do knjige zunaj lastnega doma, bi morale biti dobro opremljene, imeti bi morale obsežno knjižnično zbirko ter čim daljšo dnevno odprtost. Analiza podatkov knjižnic podružničnih šol, ki večinoma delujejo na podeželju, kaže, da nekatere podružnične šole nimajo knjižnic, da knjižnice na podružničnih šolah pogosto nimajo lastnih prostorov ter da je tedenski čas odprtosti knjižnice zelo kratek. Rezultati meritev nakazujejo sklep, da imajo učenci na podeželju slabše možnosti za dostop do knjižničnega gradiva in storitev, ter dajejo iztočnice za podrobnejše raziskovanje zagotavljanja knjižnične dejavnosti na podeželju.

Ključne besede: podružnice šol, šolske knjižnice, šole na podeželju

Abstract

The article presents analyzes that reveal access to library materials in order to answer the question of whether students in rural areas have the same material conditions as

those attending primary schools in urban areas. It presents the network of Slovenian public libraries, analyses the distance of schools from public libraries and data on libraries of primary school branches. The latter were collected for the first time with statistical measurements of school library activities in 2019/20. As school libraries are often the only option for pupils living in rural areas to access books outside their own home, school libraries should be well equipped, they should have an extensive library collection and extended opening hours. An analysis of branch school libraries, which mostly operate in rural areas, shows that some branch schools do not have libraries, that branch school libraries often do not have their own premises, and reduced opening hours. The results of the measurements suggest that students in rural areas have poorer access to library materials and services, and provide clues for detailed research into the library activities in rural areas.

Keywords: primary school branches, school libraries, rural schools

1 Šole in knjižnice na podeželju

Leta 2016 je bila v publikaciji OECD o politikah na področju izobraževanja (Education, 2016, str. 7) zapisana ugotovitev, da rezultati raziskave PISA (Programme for International Student Assessment) kažejo na nadpovprečen vpliv lokacije šole na rezultate, ki so jih dosegli učenci. Slovenski učenci, ki so se šolali na šolah v mestih s 100.000 ali več prebivalci, so za 74 točk presegali rezultate učencev iz šol v krajih z manj kot 3000 prebivalci. Učenci »mestnih« šol so sicer praviloma tudi v drugih državah OECD dosegli boljše rezultate od tistih iz »podeželskih« šol, vendar so bila odstopanja v primerjavi s Slovenijo v povprečju bistveno manjša, le 18 točk. Podrobnejšo analizo stanja lahko beremo v študiji Learning in rural schools: Insight from PISA, TALIS and the literature, ki jo je leta 2019 objavil OECD. Podeželske šole so definirane kot šole, ki delujejo v majhnih krajih, oddaljenih od večjih središč, oziroma na območjih z redko poseljenostjo, za katera so značilni še etnična homogenost, slabša infrastruktura in krčenje prebivalstva zaradi migracij v mesto. Posledično so šole manjše in v njih se pogosto izvaja kombiniran pouk starostno in programsko heterogenih skupin. Presenetljivo pa nam ista študija razkrije, da imajo po mnenju slovenskih ravnateljev, šole na podeželju boljše materialne pogoje za delo od »mestnih« šol (Echazarra in Radinger, 2019).

Vse šole, ki izvajajo javno službo, ne glede na lokacijo in velikost, bi morale zagotavljati enake možnosti vsem učencem in dosegati enake standarde. Enaka kakovost in obseg storitev nista le imperativ vsake javne službe, zmanjševanje razlik med podeželskim in mestnim okoljem je eden od pogojev za uspešen ekonomski razvoj. Zato bi morali tudi pri razvoju knjižnične dejavnosti težiti k izenačenosti knjižničnih storitev v mestnem in podeželskem okolju. Ker v Sloveniji živi več kot

polovica prebivalcev v krajih z manj kot 3000 prebivalci oziroma v krajih, ki bi jih lahko označili za podeželske, je umestno vprašanje, ali je tudi knjižnična dejavnost, ki je na voljo tem prebivalcem, primerljiva z mestnimi območji. Pri tem je treba upoštevati tako dejavnost, ki se izvaja kot javna služba (torej predvsem splošne knjižnice), kot tudi knjižnično dejavnost, potrebno za izvajanje javne službe na področju vzgoje in izobraževanja (šolske knjižnice).

Študij, ki bi celostno obravnavale pokritost slovenskega podeželja s knjižnično dejavnostjo v celoti ali po posameznih območjih, žal ni. Glede tega so pomanjkljivi tudi statistični podatki o dejavnosti knjižnic. Statistične meritve beležijo pri splošnih knjižnicah namreč le dejavnost osrednje knjižnice v celoti, nimamo pa ažurnih podatkov o krajevnih knjižnicah. Zadnje meritve razvitosti krajevnih splošnih knjižnic so bile izvedene leta 2011. Vse do leta 2019/20 tudi nismo imeli osnovnih podatkov o knjižnicah podružnic oziroma dislociranih enot šol. Večina podružnic osnovnih šol deluje na podeželju, zato so njihove knjižnice ključnega pomena za dostop učencev oziroma podeželskega prebivalstva do knjige¹ in knjižničnih storitev.

V članku bodo predstavljeni viri in analize, ki ilustrirajo dostop do knjige² otrokom in mladini na slovenskem podeželju: mreža splošnih knjižnic in mreža šol s šolskimi knjižnicami, lokacija splošnih knjižnic po naseljih, analiza dostopa do knjige v konkretnih okoljih ter analiza podatkov o knjižnicah podružnic osnovnih šol.

2 Mreže knjižnic

Slovenijo pokrivata dve mreži, ki izvajata knjižnično dejavnost za otroke in mladino do 18. leta starosti oziroma do zaključka srednje šole: mreža splošnih knjižnic in mreža šol, ki s šolskimi knjižnicami zagotavlja knjižnično gradivo za učence in dijake, pogosto pa tudi za predšolske otroke.

V letu 2018 je mrežo splošnih knjižnic sestavljalo 58 osrednjih knjižnic, ki so knjižnično dejavnost izvajale v 273 krajevnih knjižnicah, z 12 bibliobusi (skupaj 285 izposojevališč) in na 12 postajališčih premičnih zbirk. Bibliobusi so se ustavljali na 719 postajališčih. V 37 (od 212) slovenskih občinah je bila knjižnična dejavnost zagotovljena le s premično zbirko ali postajališčem bibliobusa, medtem ko

---

¹ Izraz knjiga je v članku uporabljen kot sinonim za knjižnično gradivo.

² Izraz knjiga je uporabljen v pomenu knjižničnega gradiva.

8 občin na svojem območju ni imelo neposrednega stika z dejavnostjo splošnih knjižnic (Mreža, 2019). V letu 2019 se je mreža splošnih knjižnic skrčila, saj so le-te poročale le še o 281 izposojevališčih.

V šolskem letu 2019/20 so po podatkih statističnih meritev šolske knjižnice nudile storitve na 923 izposojevališčih. Osnovnošolske knjižnice, najštevilčnejše med njimi, na preko 770 mestih, od tega v 335 dislociranih enotah oziroma podružničnih šolah (BibSiSt, 2021).

Mreža šolskih knjižnic je bila torej kar trikrat gostejša od mreže splošnih knjižnic ter zato tudi bolj dostopna učencem in dijakom. Kaj to pomeni v konkretnih razmerah, je opozorila študija Urbanističnega inštituta leta 2015. V Sloveniji je bilo tega leta 40,78 % naselij, ki so imela do splošne knjižnice (krajevne knjižnice, postajališča bibliobusa ali premične zbirke) več kot 4000 m. V teh naseljih je živel 12,78 % prebivalcev. Med njimi je bilo tudi 436 krajev, v katerih so šole, torej tudi šolske knjižnice. Večinoma so bila to naselja z manj kot 1500 prebivalci: 289 naselij z do 500 prebivalci in 128 naselij s 500–1500 prebivalci (Študija, 2015). Glede na številčnost in geografsko razpršenost so torej šolske knjižnice, v primerjavi s splošnimi knjižnicami, učencem na podeželju bistveno bolj dostopne. Ne nazadnje tudi zaradi prevoza, ki je učencem do šole praviloma zagotovljen, medtem ko se morajo za obisk bolj oddaljene splošne knjižnice zanašati na javni prevoz oziroma na pomoč družine.

3 Dostopnost knjižnic na podeželju

Da mreža splošnih knjižnic ni dovolj razvita in da je v določenih okoljih splošna knjižnica praktično nedosegljiva, je pokazala tudi krajša analiza stanja leta 2019. Povod zanjo je bila akcija podjetja SPAR Slovenija, ki je v sodelovanju z mladinskim pisateljem Boštjanom Gorencem - Pižamo zasnovalo poseben projekt, namenjen razvoju bralne kulture.³ Širši javnosti so bile namenjene pravljice, natisnjene na embalaži trajnega mleka, šolskim knjižnicam pa donacija 20.000 EUR za nakup knjižničnega gradiva. Center za razvoj knjižnic, NUK so zaprosili, da izbere šolske knjižnice, ki naj prejmejo sredstva za nabavo knjižničnega gradiva. Odločili smo se, da se sredstva namenijo šolskim knjižnicam v okoljih, kjer predstavlja šolska knjižnica edino možnost dostopa do knjige, torej v krajih, kjer ni ne knjigarn ne splošnih knjižnic. Pri izbiri šole smo upoštevali geografsko

---

³ Breskvar, Pika. SPAR doniral 20.000 EUR šolskim knjižnicam. Knjižničarske novice, 2019, št. 3/4, str. 50.

lokacijo (obmejne občine), demografsko ogroženost ter razvitost mreže splošnih knjižnic v okolju. Ključni pogoj je bil več kot 10 km oddaljenosti šole od krajevne oziroma osrednje splošne knjižnice. Analizo⁴ smo izvedli ob pomoči orodja PAM (Prostorska analiza knjižnične mreže),⁵ ki je vsebovala demografske podatke in podatke o splošnih knjižnicah, medtem ko smo podatke o šolskih knjižnicah povzeli po statističnih meritvah za leto 2017/18.

Na tej osnovi smo izbrali 16 osnovnih šol oziroma njihovih podružnic: 7 v dolini Kolpe, 4 v Pomurju, 2 na Obalno-kraškem območju ter po 1 na Osrednjeslovenskem, spodnjepodravskem in Dolenjskem. To so bile osnovne šole Vinica, Stari trg ob Kolpi, Fara, Kapela, Križevci, Veržej, Miklavž pri Ormožu, Istrskega oddelka Gračišče, Rudija Mahniča - Brkinca Pregarje, Raka ter podružnice osnovnih šol v Osilnici, Adlešičih, Gribljah, Kočevski Reki, Puconcih in v Ambrusu.

Za učence teh šol je predstavljala edino možnost dnevnega stika s knjigo (zunaj lastnega doma seveda) šolska knjižnica, saj so bile šole od prve krajevne oziroma osrednje splošne knjižnice oddaljene od 11 do 25 km. V krajih, kjer delujejo izbrane šole, tudi ni bilo postajališč bibliobusov, pač pa so bile na nekaterih od teh šol prisotne premične zbirke, ki sta jih zagotavljali osrednji splošni knjižnici območja: Knjižnica Kočevje in Knjižnica Črnomelj. Vendar so bile premične zbirke majhne: na Osnovni šoli Vinica 190 enot gradiva, na Osnovni šoli Stari trg ob Kolpi 200 enot gradiva, na Osnovni šoli Fara 270, na Osnovni šoli Fara – podružnica Osilnica 253 enot, na Osnovni šoli Loka Črnomelj – podružnica Adlešiči 190 enot gradiva, na Osnovni šoli Loka Črnomelj – podružnica Griblje 74 enot gradiva, na Osnovni šoli Ob Rinži – podružnica Kočevska Reka 153 enot gradiva.

4 Podružnice osnovnih šol v Sloveniji 2019/20

Podružnice osnovnih šol delujejo večinoma na podeželju. Stanje njihovih knjižnic je zato tudi indikator dostopnosti knjige učencem v podeželskem okolju.

---

⁴ Analizo je izvedla Linda Škufca v sodelovanju z Evo Kodrič-Dačić.

⁵ Center za razvoj knjižnic, NUK in Urbanistični inštitut Republike Slovenije sta v okviru projekta »Prostorska analiza knjižnične mreže (PAM)«, ki ga je financiralo Ministrstvo za kulturo, na osnovi tehnologije geografskih informacijskih sistemov in napredne tehnologije prostorskih simulacij razvila spletno aplikacijo, ki je preko kartografskega vmesnika omogočala pregledovanje stanja mreže splošnih knjižnic v državi, analizo dostopnosti dejanskih in potencialnih lokacij izvajanja dejavnosti splošnih knjižnic ter pregled sociodemografskih značilnosti potencialnih uporabnikov. Orodje od leta 2020 ni več na voljo (<https://cezar.nuk.uni-lj.si/pam/index.php>).

Podružnične šole v Sloveniji so se razvile iz nekdanjih eno- ali dvorazrednic. Od leta 1958 so del mreže osnovnih šol, ki jo sestavljajo samostojne osnovne šole z osmimi razredi in s podružničnimi šolami predvsem za prvi dve vzgojno-izobraževalni obdobji. Marsikatera od njih izvaja kombiniran pouk v programsko in starostno heterogenih skupinah. Število podružničnih šol upada. Razlogi za to so različni: nekatere niso zagotavljale dovolj kakovostnih vzgojno-izobraževalnih storitev, druge niso uspeli kljubovati težnjam po centralizaciji šolske mreže, pogosto pa so bili razlogi za njihovo ukinitve množično izseljevanje s podeželja, staranje prebivalstva in upad števila rojstev (Širec, 2013 in Šuštar, 2018).

V šolskem letu 2019/20 je po podatkih SURS v Sloveniji delovalo 455 osnovnih šol, ki so imele skupaj 316 podružnic. V 9.225 oddelkih se je šolalo 187.476 učencev, od tega v podružničnih šolah 17.372 (9,2 %) učencev v 1.152 oddelkih.

Preglednica 1: Učenci v podružničnih šolah 2019/20

Vzgojno-izobraževano obdobje	Št. oddelkov	Št. učencev v podružničnih šolah	Št. vseh učencev	Delež učencev, ki se šola v podružničnih šolah
(1.–3. razred)	690	10.215	64.497	15,8 %
(4.–6. razred)	393	6.024	65.983	9,1 %
(7.–9. razred)	69	1.133	56.996	1,9 %

Vir: SURS, 2020

Največ podružničnih šol je pokrivalo prvo vzgojno-izobraževalno obdobje, vsa 3 vzgojno-izobraževalna obdobja je pokrivalo 26 podružnic šol. Število učencev, ki so se šolali v podružničnih šolah, se je spreminjalo glede na vzgojno-izobraževalno obdobje, največ, kar 15,8 % jih je obiskovalo podružnice šol v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju.

Preglednica 2: Število učencev v podružnicah šol 2019/20

Število učencev	Število podružničnih šol
Do 9	14
10–49	178
50–99	89
100–299	31
300 in več	4

Vir: MIZŠ, 2020

Povprečno podružnico šole je v Sloveniji obiskovalo 55 učencev, na šoli so bili 4 oddelki, povprečno število učencev v oddelkih pa 15. Med podružnicami šol so bile velike razlike: najmanjšo so obiskovali le 3 učenci, največjo podružnično

šolo pa 342 učencev, razdeljenih v 17 oddelkov. Vendar je bilo podružnic šol s 100 in več učenci le 35, preostalih 281 podružnic šol ima manj učencev.

Majhno število učencev seveda ni vezano le na podružnice šol. Marsikatera od 261 matičnih osnovnih šol brez podružnic je imela nizko število učencev. Kar 22 šol je imelo manj kot 100 učencev, razporejenih v 3 do 9 oddelkov.

Preglednica 3: Osnovne šole in podružnice 2019/20

Število podružnic	Število samostojnih oziroma matičnih šol
0	261
1	114
2	51
3	19
4	8
5	0
6	2
	455

Vir: MIZŠ, 2020

Od 455 osnovnih šol jih je imelo 194 (43 %) podružnice. Več kot polovica od teh (114 oziroma 59 %) je imelo eno podružnico, 51 osnovnih šol 2 podružnici, 19 osnovnih šol 3 podružnice, 8 osnovnih šol 4 podružnice in 2 osnovni šoli po 6 podružnic.

5 Knjižnična dejavnost na podružnicah osnovnih šol: statistične meritve o delu šolskih knjižnic osnovnih šol v letu 2019/20

V okviru statističnih meritev dejavnosti šolskih knjižnic za leto 2019/20 so bili prvič zbrani tudi osnovni podatki o knjižnični dejavnosti na podružničnih šolah. Vprašalniku o delu šolske knjižnice so bila dodana tudi vprašanja o knjižnicah podružničnih šol, ki so se nanašala na oddaljenost podružnične šole od matične šole, število učencev in oddelkov, vrste knjižnične dejavnosti, ki jih izvaja knjižnica podružnične šole, izvajanje ne-knjižničarskih nalog, povezanih z izobraževalnim procesom, površino knjižnice, obseg knjižnične zbirke, tedensko odprtost knjižnice in tedensko prisotnost knjižničarke⁶ ter dostop do COBISS.

⁶ Ženski spol je uporabljen kot spolno nevtralna oblika.

Osnovnošolske knjižnice so poročale o 361 dislociranih enotah osnovnih šol, od katerih jih je 52 izvajalo le program za predšolske otroke, dodatnih 6 pa je delovalo na isti lokaciji kot matična šola. Zato smo pri analizi upoštevali 308 knjižnic podružničnih šol. Od 308 podružničnih šol jih je 31 izvajalo tudi programe za predšolske otroke, še 12 pa prilagojene izobraževalne programe osnovne šole.

5.1 Oddaljenost podružnic od matične šole

Podružnice osnovnih šol so delovale na lokacijah, ki so bile oddaljene od matične šole od 1 km do 45 km. V oddaljenosti do vključno 5 km od matične šole je delovalo 135 podružnic z 11.059 učenci, v oddaljenosti od 6 do 10 km 113 podružnic šol s 4.914 učenci, v oddaljenosti od 11 do 15 km 28 podružnic s 1.068 učenci in v oddaljenosti 16 km in več 12 šol z 213 učenci.

Za 18 podružnic podatek o oddaljenosti od matične šole ni bil naveden.

5.2 Površina in prostori knjižnice v podružničnih šolah

233 knjižnic je poročalo, da delujejo na površini, veliki od 1 do 190 m². Povprečna površina prostorov, namenjenih knjižnici, je bila 31 m². Površina na učenca je segala od 0,03 m² do 21,50 m² na učenca. Površina knjižnice ni odvisna od števila učencev, ki se šolajo na podružnični šoli. Korelacija je bila pozitivna, vendar šibka (korelacijski koeficient je 0,25).

139 knjižnic je delovalo v namenskih prostorih, druge pa so si delile prostore še z drugimi dejavnostmi.

5.3 Knjižnična zbirka

267 šol je posredovalo podatke o zbirki, 19 pa jih je poročalo, da knjižnične zbirke nimajo. V povprečju so imele knjižnice podružničnih šol 2.127 enot gradiva, pri čemer 199 oziroma 75 % knjižnic ni dosegalo povprečja.

Tudi knjižnična zbirka ni sorazmerna s številom učencev, povezanost je nizka (korelacijski koeficient je 0,22), kar pa bi bila lahko tudi posledica zamud pri vnosu gradiva v COBISS.

5.4 Odprtost knjižnic podružnic šol in prisotnost knjižničarke

Podatke o tedenski odprtosti je posredovalo 281 knjižnic. 28 knjižnic je navedlo, da knjižnica ni odprta, 18 od teh tudi ni imelo knjižnične zbirke. 127 knjižnic je bilo odprtih od 0,5 do 2 uri tedensko. 5 in več ur tedensko (kar v povprečju pomeni 1 ali več ur dnevne odprtosti) je bilo odprtih 85 knjižnic.

Odprtost knjižnice pa ne pomeni, da je bila v tem času v knjižnici prisotna tudi knjižničarka. 43 šol ni navedlo podatka o njeni prisotnosti, v 77 knjižnicah so navedli tedensko prisotnost knjižničarke 0 ur, v 65 podružničnih šolah so navedli prisotnost od 0,3 do 2 uri tedensko, več kot 5 ur tedensko pa je bila knjižničarka prisotna v 72 knjižnicah.

Niti število ur odprtosti knjižnice niti število ur prisotnosti knjižničarke ni bilo premosorazmerno s številom učencev (korelacijski koeficient je 0,17 oziroma 0,1).

Kar 62 knjižnic je poročalo o daljšem času odprtosti, kot je bil čas prisotnosti knjižničarke, dodatnih 18 jih je poročalo o odprtosti knjižnice, ne pa o prisotnosti knjižničarke.

5.5 Dejavnosti, ki se izvajajo v knjižnicah podružnic šol

Statistični vprašalnik je vključeval tudi vprašanja o dejavnostih, ki se izvajajo v knjižnicah podružnic šol. Navedene so bile temeljne bibliotekarske naloge (kamor sodijo nabava, obdelava, izposojanje gradiva in podobno), bibliopedagoško delo, podpora strokovnim delavcem pri izvajanju vzgojno-izobraževalnega procesa, dejavnosti, namenjene razvoju bralne pismenosti (bralna značka, prireditve, povezane s promocijo knjige in branja), upravljanje učbeniškega sklada ter naloge, povezane z izvajanjem vzgojno-izobraževalnega procesa (nadomeščanje učiteljev in podobno).

Po pričakovanju se v največ (294) knjižnicah opravljajo temeljne bibliotekarske naloge, sledijo dejavnosti, povezane z razvojem bralne pismenosti (292 knjižnic), podpora strokovnim delavcem (287) in bibliopedagoško delo (280 knjižnic). Z upravljanjem učbeniškega sklada se je ukvarjalo 268 knjižnic. Kljub večinoma kratkemu času prisotnosti knjižničarke na podružnični šoli so kar 204 knjižnice poročale, da v tem času izvajajo tudi druge naloge, povezane z vzgojno-izobraževalnim procesom.

5.6 Dostop do COBISS

235 knjižnic je potrdilo, da ima dostop do COBISS, preostalih 73 ni posredovalo podatka.

5.7 Problematika knjižnic v podružnicah šol

Skopi podatki, ki so bili zbrani s statističnimi meritvami 2019/20, kažejo na problematiko izvajanja knjižnične dejavnosti v podružničnih šolah. Posebej naj izpostavimo zbirko, površino ter odprtost knjižnice in prisotnost knjižničarke v njej.

Veljavni Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe ne določa minimalnega obsega knjižničnega gradiva v podružnični šoli. Knjižnična zbirka šole kot celote naj bi imela najmanj 4000 enot gradiva (v šolah z več kot 300 učenci najmanj 10 knjig na učenca in 40 knjig na strokovnega delavca) ter 25 tekoče naročenih naslovov periodičnih publikacij. Leta 2019/20 je podatke, ki omogočajo izračun doseganja normativa, ki se nanaša na monografske publikacije, posredovalo 461 osnovnošolskih knjižnic,⁷ od tega jih 75 ni doseglo predpisane minimalne zbirke. Pregled naključno izbranih šol pa nam pokaže, da šolske knjižnice skrbijo za svoje podružnice (Preglednica 4).

Veljavni normativ daje prednost šolam brez podružnic, saj lahko na enem mestu zgradijo kompleksnejšo zbirko knjižničnega gradiva, ki bo imela dovolj izvodov posameznih del in obenem dovolj raznolik nabor naslovov. Knjižnice osnovnih šol s podobnim številom učencev in podružnicami pa morajo knjižnično gradivo deliti s podružnicami. Ker so potrebe po knjižničnem gradivu, ki izhajajo iz učnih načrtov, enake na matični šoli in podružnici, lahko sklepamo, da mora knjižničarka osnovne šole s podružnicami vložiti več napora, da učencem in strokovnim delavcem zagotovi potrebno gradivo.

Še bolj kot obseg in vsebina knjižnične zbirke na podružnico so zaskrbljujoči podatki o prostorih, v katerih delujejo knjižnice podružničnih šol. Le 139 (45 %) knjižnic je poročalo, da delujejo v namenskih prostorih. Preostale knjižnice so locirane v prostorih, ki služijo še drugim dejavnostim. Na 33 podružnicah knjižnice nimajo niti m² prostora, na površni od 1 m² do 10 m² pa deluje 57 knjižnic.

---

⁷ Pri razlagi podatka o manjkajočih enotah moramo upoštevati dejstvo, da podatki o številu učencev in strokovnih delavcev, ki so jih posredovale knjižnice, v več primerih odstopajo od podatkov MIZŠ, prav tako knjižnice še niso vnesle vse aktualne literature v COBISS. Dejansko število manjkajočih enot je zato verjetno bistveno nižje.

Preglednica 4: Knjižnične zbirke na podružnicah 2019/20⁸

Občina	Št. podružnic	Osnovne šole in podružnice	Št. oddelkov	Skupaj oddelkov	Št. učencev	Skupaj učencev	Skupaj strok. delavcev	Zbirka 2019/20	Mini malna zbirka po veljavnem normativu ⁹
Ajdovščina	0	OŠ Otlica	5		64	64	19	8.626	4.000
Ankaran	0	OŠ in vrtec Ankaran	12		243	243	27	6.893	4.000
Beltinci	0	OŠ Beltinci	27		623	623	60	17.663	8.630
Brežice	1	OŠ dr. Jožeta Toporišiča Dobova	11	14	203	254	82	7.025	4.000
		– Podružnica Kapele	3		51			1.489	
Cerklje na Gorenjskem	1	OŠ Davorina Jenka Cerklje na Gorenjskem	30	35	709	809	79	9.122	11.250
		– Podružnica Zalog	5		100			2.243	
Dravograd	4	OŠ Neznanih talcev Dravograd	20	30	456	541	65	11.343	8.010
		– Podružnica Črneče	2		19			438	
		– Podružnica Libeliče	3		28			405	
		– Podružnica Ojstrica	3		19			587	
		– Podružnica Trbonje	2		19			345	
Kamnik	4	OŠ Frana Albrehta Kamnik	23	38	560	827	102	19.630	12.350
		– Podružnica Mekinje	5		87			1.004	
		– Podružnica Nevlje	5		115			1.090	
		– Podružnica Tunjice	3		43			701	
		– Podružnica Vranja peč	2		22			455	

Vir: BibSiSt, 2019/20

Ne glede na to, kako obsežna je knjižnična zbirka ali kako velika je površina knjižnice, pa je ključnega pomena njena dostopnost: torej odprtost knjižnice in prisotnost knjižničarke. Knjižnice na podružničnih šolah so (pre)malo odprte, v povprečju 5 ur tedensko (n=276, 32 knjižnic ni posredovalo podatka ali pa je bil ta evidentno napačen), pri čemer povprečja ni dosegalo 196 oziroma 71 % od knjižnic, ki so posredovale podatke. Pri tem je pomembno, da je bilo kar 62 knjižnic odprtih tudi v času, ko knjižničarke ni bilo na šoli. Vsekakor vzpodbuden podatek, ki bi ga bilo treba še podrobneje raziskati.

⁸ Šole so bile izbrane naključno, po abecednem redu krajev, v katerih delujejo, in ob upoštevanju števila podružnic.

⁹ Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe.

Preglednica 5: Osnovne šole in podružnice: sistemiziran delež knjižničarja in odprtost knjižnic na podružnicah šol 2019/20

Občina	Št. podružnic	Osnovne šole in podružnice	Št. oddelkov	Skupaj oddelkov	Št. učencev	Skupaj učencev	Delež sist. knjižničarke po Pravilniku ¹⁰	Ocena ur dela knj. na teden	Št. ur/tedenske prisotnosti knjižničarke sorazmerno s št. oddelkov	Delež sistemizirane knjižničarke 2019/20	Prisotnost knjižničarke 2019/20: št. ur/teden	Odprtost knjižnice 2019/20: št. ur/teden
Ajdovščina	0	OŠ Otlica	5	64		0,25	10	10	0,25			
Ankaran	0	OŠ in vrtec Ankaran	12	243		0,60	24	24	0,78			
Beltinci	0	OŠ Beltinci	27	623		1,00	40	40	1			
Brežice	1	OŠ dr. Jožeta Toporišiča Dobova	11	14	203	254	0,70	28	22,0	0,70		
		– Podružnica Kapele	3		51				6,0		1	1
Cerklje na Gorenjskem	1	OŠ Davorina Jenka Cerklje na Gorenjskem	30	35	709	809	1,50	60	51,0	1,50		
		– Podružnica Zalog	5		100				9,0		4	4
Dravograd	4	OŠ Neznanih talcev Dravograd	20	30	456	541	1,00	40	26,7	1		
		– Podružnica Črneče	2		19				2,7		0	2
		– Podružnica Libeliče	3		28				4,0		0	2
		– Podružnica Ojstrica	3		19				4,0		0	3
		– Podružnica Trbonje	2		19				2,7		0	2
Kamnik	4	OŠ Frana Albrehta Kamnik	23	38	560	827	1,50	60	36,3	1,5		
		– Podružnica Mekinje	5		87				7,9		2	2
		– Podružnica Nevlje	5		115				7,9		1	1
		– Podružnica Tunjice	3		43				4,7		0,5	0,5
		– Podružnica Vranja peč	2		22				3,2		0,5	0,5

Vir: MIZŠ, BibSiSt

Nizko število ur odprtosti knjižnic ima svoje objektivne razloge. Delež sistemiziranega mesta knjižničarke je določen s Pravilnikom o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole in določa, da se v osnovni šoli z 20 oddelki sistemizira delovno mesto knjižničarke. Delež zaposlitve šolske knjižničarke je

¹⁰ Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole.

sorazmerno manjši v šolah z manjšim številom oddelkov, vendar ne manjši od 0,25 EPZ. Na osnovnih šolah, ki imajo več kot 650 učencev, se sistemizira dodatno 0,50 EPZ šolske knjižničarke. Število podružnic šol ne vpliva na delež sistemiziranega mesta knjižničarke, kar posledično vpliva na čas prisotnosti knjižničarke na podružnični šoli ter na samo odprtost knjižnice.

V Preglednici številka 5 smo za naključno izbrane šolske knjižnice na osnovi števila oddelkov izračunali sistemiziran delež knjižničarke ter dodali podatke o prisotnosti knjižničarke in odprtosti knjižnice na podružnici, pridobljene s statističnimi meritvami 2019/20. Ekvivalent polne zaposlitve smo prevedli v 40-urno tedensko delovno obveznost.

Na vseh predstavljenih podružničnih šolah je bila dejanska prisotnost knjižničarke nižja od števila ur, ki bi podružnični šoli pripadalo glede na število oddelkov.

Primerjava med samostojnimi šolami in podružnicami s podobnim številom učencev in oddelkov kaže na slabši položaj podružničnih šol. Osnovna šola Otlitca s 5 oddelki in 64 učenci je na primer upravičena do 10 ur šolskega knjižničarja tedensko, medtem ko podružnična šola z enakim številom oddelkov in večjim številom učencev na OŠ Frana Albrehta Kamnik – Podružnica Mekinje ne dosega 8 ur tedensko.

Kljub skopo odmerjenemu času pa je večina knjižnic podružnic šol poročala, da izvajajo večino bibliotekarskih nalog.

6 Sklep

Zbrani podatki in analize kažejo na neenakomerno in nezadostno pokritost Slovenije s knjižnicami ter slabše razvito knjižnično dejavnost v podeželskih predelih. Šolske knjižnice marsikje, sicer le za omejen del prebivalstva, zapolnjujejo vrzeli (pre)slabo razvite mreže splošnih knjižnic. Šolske knjižnice so za učence pogosto edina možnost dostopa do knjige. Ker šole zagotavljajo prevoz do šole, so jim dnevno dostopne, česar za bolj oddaljene krajevne ali osrednje splošne knjižnice ne moremo trditi. Vendar zbrani podatki kažejo, da delujejo knjižnice podružničnih šol v slabših razmerah kot knjižnice matičnih osnovnih šol brez podružnic. Ker so ključnega pomena za razvoj zgodnje bralne pismenosti (v njih se šola kar 15,8 % učencev prvega vzgojno-izobraževalnega obdobja, sicer pa se na podružnicah osnovnih šol šola več kot četrтина učencev), bi morali poskrbeti za njihovo namestitve v ustrezne prostore, jih dobro opremiti,

poskrbeti za bogate in aktualne zbirke knjižničnega gradiva, predvsem pa zagotoviti zadostno odprtost. Obseg knjižničnih zbirk ne bi smel biti odvisen le od števila učencev in strokovnih delavcev, temveč bi moral rasti premosorazmerno z oddaljenostjo podružnice od matične šole oziroma naselja s splošno knjižnico. Posamezne države so že sistemsko pristopile k rešitvi tega problema. V Franciji na primer so leta 2018 s posebnim programom zagotovili knjižnično gradivo za oddaljene šole (Echazarra, A. in Radinger T., 2019, str. 48).

Še bolj kot obseg knjižničnih zbirk na podružničnih šolah je zaskrbljujoče nizko število ur odprtosti teh knjižnic. Ponekod delež sistemizirane knjižničarke po veljavnem normativu ne zadošča niti za enourno tedensko prisotnost na podružnični šoli. Nekatere podružnične šole sicer zagotavljajo tedensko odprtost knjižnice tudi v času, ko knjižničarka ni prisotna. Kako konkretne šole rešujejo ta problem, bi bilo treba še raziskati. Pri določanju normativov o deležu sistemiziranega delovnega mesta knjižničarke bi bilo torej nujno upoštevati število podružnic, ki jih ima osnovna šola in na ta način podaljšati odprtost knjižnic.

Kratek čas odprtosti delijo s šolskimi knjižnicami tudi splošne knjižnice, ki delujejo v manjših krajih. V raziskavi *Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017*, lahko zasledimo podatek, da je bilo 30 krajevnih knjižnic v naseljih z do 750 prebivalci odprtih povprečno (mediana) le 4 ure tedensko (najmanj 1,5 ure), v 25 naseljih s 751–1.500 prebivalci 6 ur (najmanj 2 uri) in v 14 naseljih s 1.501–2.000 prebivalci 12,8 ur (najmanj 4 ure). Pri tem je bila odprtost knjižnice le eden od kazalcev, ki so vodili avtorje študije v zaključek, da se »raven knjižnične dejavnosti (se) slabša z manjšanjem gravitacijskega območja enote, in sicer tako glede odprtosti, obsega knjižnične zbirke in opremljenosti« (Doseganje, 2018, str. 76).

Osnovne šole oziroma njihove podružnice so izrednega pomena za ohranjanje vitalnega podeželja. Pogosto so edine javne ustanove v podeželskih krajih in delujejo kot središča kulturnega in družabnega življenja, ki v tesni povezavi z okoljem skrbijo tudi za ohranjanje domoznanstva in domoznanskih tradicij (Komljanc, 2018). V tem kontekstu bi morali razumeti tudi pomen knjižnic osnovnih šol oziroma njihovih podružnic na podeželju in prilagoditi njihove naloge potrebam okolja. Ker ni pričakovati, da bi se mreža splošnih knjižnic, temelječa na več kot 60 let starih konceptih, širila, bi morali v krajih zunaj njene mreže okrepiti šolske knjižnice in lokalni skupnosti omogočiti neposreden dostop do knjižničnih storitev v njih.

Literatura

Education Policy Outlook: Slovenia. (2016). OECD, Paris. Pridobljeno 12. 5. 2021 s spletne strani <https://www.oecd.org/education/Education-Policy-Outlook-Country-Profile-Slovenia.pdf>

Echazarra, A. in Radinger T. (2019). Learning in rural schools: Insights from PISA, TALIS and the literature«, *OECD Education Working Papers*, No. 196, OECD, Paris, <https://doi.org/10.1787/8b1a5cb9-en>

Mreža splošnih knjižnic v letu 2018. (2019). Pridobljeno 12. 5. 2021 s spletne strani <https://cezar.nuk.uni-lj.si/index.php>

BibSiSt-online. Statistični podatki o knjižnicah. Šolske knjižnice 2019/20. (2021). Ljubljana: NUK. Pridobljeno 12. 5. 2021 s spletne strani <https://cezar.nuk.uni-lj.si>

Študija prostorske simulacije mreže splošnih knjižnic. (2015). Urbanistični inštitut. Pridobljeno 12. 5. 2021 s spletne strani https://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/studija_prostorske_simulacije_mreze_splosnih_knjiznic.pdf

Breskvar, P. (2019). SPAR doniral 20.000 EUR šolskim knjižnicam. *Knjižničarske novice*, št. 3/4, str. 50.

Širec, A. (2013). *Podružnične šole v Sloveniji in njihov pomen za ohranjanje krajev.* Diplomsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta. Pridobljeno 12. 5. 2021 s spletne strani <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=42938&lang=slv>

Vodeb, G. (2015). *Družbeni vidiki dostopnosti informacij v vsakdanjem življenju na podeželju.* Doktorska disertacija. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede. Pridobljeno 12. 5. 2021 s spletne strani (http://dk.fdv.uni-lj.si/doktorska_dela/pdfs/dr_vodeb-gorazd.pdf)

Komljanc, N. (2018). *Izhodišča za delo v podružničnih šolah in kombinirane pouku z vidika sodobnih teorij učenja in poučevanja v Republiki Sloveniji.* Ljubljana, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 20. 5. 2021 s spletne strani <https://www.zrss.si/pdf/izhodisca-za-delo-2018.pdf>

Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice, veljavnih v obdobju 2005–2017. (2018). Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica. Center za razvoj knjižnic. Študije. Pridobljeno 12. 5. 2021 s spletne strani <https://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/raziskava-doseganje-standardov-splosne-knjiznice-2005-2017.pdf>

Šuštar, B. (2018). Podružnična šola in njene prednice pred 1958. *Šolska kronika*, št. 3.

Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole. Pridobljeno 12. 5. 2021 s spletne strani <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV7973>

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. Pridobljeno 12. 5. 2021 s spletne strani <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV5163>

Eva Kodrič-Dačić

Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 1000 Ljubljana
e-naslov: eva.kodric-dacic@nuk.uni-lj.si